

Јована С. АНЂЕЛКОВИЋ¹

*Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад*

Милица Б. МОЈСИЛОВИЋ²

*Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад*

МИТ(ОМАНИЈА) О СРПСТВУ КАО (УНУТРАШЊЕМ) ЕГЗИЛУ У ПОЕЗИЈИ И ЛИРСКИМ ЗАПИСИМА МИЛОСАВА ТЕШИЋА³

У фокусу овог истраживања јесте постструктуралистичка анализа Тешићеве лирике и лирских записа. Наиме, рефренски прожете идеје о обнови националног идентитета, о повратку завичају и поновном уцеловљењу у сеоском амбијенту у Тешићевом стихотворењу представљају повод за изналажење места која сведоче о (не)могућности обнове првотне хармоније. Дихотомична ситуација, однос село-град, полазиште је преиспитивања могућности опстанка бинарности у полиморфности постхуманистичког литерарног амбијента. Тешић је у свом делу градио космогонијску представу завичајног као рајског бивања, српства као егзила, који, како ћемо у раду приказати, има такође омеђујућу улогу, не дозвољавајући протезање погледа ка нелогецентристичком систему мишљења. Такав поетски простор испуњен је биљним светом, те се из њега издвајају елементи који неретко играју улогу српског брэнда (попут шљиве). У овом раду отворићемо и питање да ли је на тај начин песник формирао специфичну врсту завичајног егзила, отклона од урбанистичког ткива, којим је биће овде-и-сада омеђено, и да ли се тај егзил формира као мит о поновљеном Адамовом избору, којим би се означио повратак у рајско стање.

Кључне речи: Србија, Милосав Тешић, српство, егзил, завичај, национални идентитет, шљива, дихотомија

СМИСАО ПРЕМЕТАЊА ИЗ САДА У НЕКАДА СРБИЈЕ

Бројна су чворишта унутар композиционе структуре Тешићевих лирских записа у којима се прошлост и садашњост укрштају. Тематизација временских односа спроведена је помоћу мотива фото-апарата, фотографије, кино-пројектора и филма. Из перспективе лирског субјекта појава ових иновација и њихов долазак у српско село средином педесетих година двадесетог века означили су прекретницу, преломни моменат након кога етно-амбијент иницијално задобија значајан простора успомена и сећања. Сећање, опредмећено фотографијом, потпомогнуто је типичним тешићевским присуством флоралног – свако од деце на фотографији (међу њима и лирски субјект) држало је по један цвет. „Ту сам и ја. У десној руци држим лист повратића, од увелости усукан и опуштен низ прсте.” (Тешић 2002: 71) Биље, чувар сећања у скрасишту лирског субјекта, оприсутњује

1 jovana.andjelkovic@filum.kg.ac.rs

2 milica.mojsilovic@filum.kg.ac.rs

3 Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години број 451-03-68/2022-14/200198).

то скрасиште много пре него што ће сам лирски субјект сагледати значај таквог места за сопствено постојање. Својим симболичним именом биљка повратић наговештава будућу потрагу коју ће лирски субјект спровести на путу до свог (унутрашњег) егзила.

Ако се Србија-сећања одређује митским координатама флоралног универзума, онда се она свакако може асоцијативно повезати са фреквентним Тешићевим лирисањем о васкругу и васмиру. Наиме, топоним Србије (васкруга) темељен је на идеји српства (васмира), која је литерарно представљена као хармонија завичајне природе. У тако поетизираним васмиру у васкругу можемо пратити песнички поступак континуираног преметања лирског субјекта кроз времена и просторе, које има улогу да нешто открије. Међутим, морамо се запитати следеће: зашто се нешто не може открити из дате смештености, односно, шта је оно што субјекта приморава на преметање, те, напослетку, где се првобитно налази Тешићев лирски субјект? Иако денотативна снага његове поезије буди представе о пребивању лирског субјекта у природи ослобођеној од продукта цивилизацијског развоја, Тешићева поезија ипак се открива као континуум преметања, трагања којем је смештеност каузална сила.

1. ГРАД КАО УЗРОК

Почетна тачка лирског субјекта јесте и референтна, с обзиром на то да се у односу на њу граде представе које, упркос њој, побуђују метафизичка искуства и епифанијски доживљај. „Са станишта брезових дедова” отвара могућност преласка из садашњег времена (које је из позиције приповедача сагледано као проблематично) у прошлост, у време које пребива још само у сећањима лирског субјекта. Међутим, превођење из једног временског оквира у други омогућује много значајнији прелазак лирског субјекта из урбаног простора у простор природе, у свет биља и гљива. Занимљиво је уочити принцип круга (оличен у сликама венца пропланака, круне и неправилне кружне чистине), који надвлађава урбаном својим све чешћим и доминантнијим појављивањем, чиме евоцира природу, исконско човеково окружење. Прецизно лоцирано подручје смештено „у кружници између модре Таре и равне Посавине, између источнобосанског планинског валовља и брежуљкасто заталасане и нископланински усталасане Шумадије” (Тешић 2002: 58), одабрано је од стране лирског субјекта као топографски оријентир око кога ће се формирати тело путописа. Почетак лирских записа одређен је тим пресудним преласком из једног света у други. Аутентично живљење није доступно лирском субјекту све док је у власти градског простора, који притиска, сабија, не дозвољава правилно дисање, па стога лирски субјект жуди за изласком, за искорак у свет какав је некад познавао и коме суштински припада, он своје место види у микроокружењу шуме и њених становника. Парадоксално се „неразмрсиви животни чворови распетљавају и разврзују по лавиринтима” (Тешић 2002: 19) пространства шуме – чиме лирски субјект наговештава да би такав процес био неостварив у средини из које долази. Лавиринт шуме доноси спасење за разлику од лавиринта града. Природа као лавиринт пружа уточиште од тескобне садашњости, она је тражени егзил ка којем се душа сели. Кретање лирског субјекта кроз простор града битно се разликује од кретања пространствима шуме. Када говори о кретању кроз природу, лирски субјект ниједног тренутка неће своју путању окарактерисати као „тумарање”. То кретање је потпуно лишено било каквих ограничења, запрека, сметњи. Сусрет лирског субјекта

и природе одвија се постепено, у миру и тишини, што за последицу има њихово крајње саједињење⁴.

Пошто смо закључили да преметање подразумева сеобу душе⁵, за одлика-ма иницијалне смештености трагаћемо у песмама у којима се осећа присутност тела. Такве су поетске представе најприсутније у песмама чији је садржај наслова везан за београдске топониме, те се њиме имплицитно упућује на урбанистичке домене ту-егзистенције лирског субјекта. Стога, када дођемо до стихова попут „Мирише лукац. Експрес ресторани: / лимене пиксле, флекави миљеи” (Тешић 1983: 11), осећамо да је лирски субјекат ту само телом присутан. То је место почетне смештености гранично, у којем биће пулсира потребом да се из њега помери, с обзиром на то да еволуцију урбанистичког простора не прати еквивалентна еволуција субјекта (Џејмсон 2012: 516). С обзиром на то да идеја Србије, као васкруга, у себи подразумева и природни и урбанистички концепт живота, управо је она песнички простор у којем се одвија континуирана дихотомија немира и мира, смештености и преметања. Србија-васкруг, стога, није јединствена Једност, она је поетски проширена на ниво митских просторних представа, које садрже потенцијале раја и пакла (в. Детелић 1992: 127), иако се поводом ње осећа Тешићево логоцентристичко посредовање кроз тенденцију да у координатама такве Србије трансцендентално означи завичајну природу, да је конституише као изворни центар хармоније и суштине.

Немир присутан у ванзавичајном производ је неприсуства било каквог наговештаја суштине у њему. Стога, на позорници железничке станице или пијаце на Скадарлији нећемо наићи на назнаке историјско-националног херојства, на глорификацију биља и на било какво присуство светлости. Једини доживљај јесте умножавање предмета и звукова који онемогућавају да се чује и види. Читајући ове песме, стичемо утисак да је гомилање пред очима бића препрека светлости да дође до његове душе. У недостатку светлости једини садржај душе јесте тама: „у душама мрачци” (Тешић 1983: 11), а она производи перманентну дезоријентацију субјекта у градском лавиринту, детерминисаном као „врзино коло” (Тешић 1983: 12). Сужавање глобалистичке парадигме лавиринталности у постмодерној концепцији света и живота (уп. Џејмсон 2012: 520) Тешић постиже одредницом која алудира на српски културолошки комплекс: „Србљи приповиједају да неки ђаци, кад науче дванаест школа, отиду (њи 12 мора бити) на врзино коло [...] и онђе некакву особиту књигу чатећи нестане једнога између њи дванаест (однесу га ђаволи или виле) но они не могу познати кога је нестало.” (Караџић 1852: 91) Градски, а српски, лавиринт субјекта у песми „Скадарлија: пијаца” гладног спроводи кроз конзумеристички пакао, толико да се он губи у материји. Антропоморфизација обухвата продукте природе, јер сада они нису у свом исконском амбијенту, те зато се ту, на пијаци, у исконструисаној природи у урбаном амбијенту, отвара шарен-вир где „мршти се мрква, краставци цвиље; грохоћу роткве” (Тешић 1983: 12). Ова гротескна, готово хистеријска сцена,

4 „То интензивно доживљено сједињење човека и природе, човека и космоса, у Тешићевој слици света исказано је са великом лирском и егзактном ерудицијом.” (Ђосић Вукић 2005: 83)

5 Лирске записе Милосава Тешића можемо поимати као својеврстан, вишеслојни путопис, који лирски субјект оставља у наслеђе. Примарно, тај путопис призивао би у себе крајолике западне Србије, нижући и набрајајући један за другим описе њених предела. Секундарни, симболички путопис формирао би се у оквиру интимног простора (о)сећања лирског субјекта, скицирајући рејон унутрашњег егзила. Међусобним прожимањем оба вида путописа отелотворује се идејно начело сагледавања завичаја као привременог уточишта тела и перманентног уточишта душе.

детерминисана одредбом шарен-вир, упућује на једну врсту пропадања бића у понору тог шаренила, које производи вртоглавицу у погледу. У таквом простору биће не може пронаћи мир у којем ће се усредиштити, те наместо сигурности за којом тежи у исконструисаној природи-пијаци увиђамо первертовану егзистенцијалну сигурност. У том контексту, карактеристичан је финални стих који одаје конзумеристичку слику уцеловљења где се све сабира у незбир и везује свиленом машном, а „свилену машну везује Храна” (Тешић 1983: 14). Овде можемо читати снажан контраст метафизичке суштатвености и конзумеристичко-потрошачке идеологије, која влада градом и вртлогом произвођења и потрошње закљања поглед бића за Христа. Он је овде присутан као траг, као продукована словна грешка онда када у речи Храна капитални иницијал подстакне читаоца да се бар на тренутак мишљу измести из простора деструктивне и исконструисане сигурности у трагање за исконским.

Да би био присутан, Христос мора бити и у Речи, а урбана позорница није ништа друго но простор где „Речи се губе, оне се топе, / аветно лебде врх катастрофе” (Тешић 1983: 155). Зато, у тежњи да сачува Реч како би се у њој Христос опет усредиштио, у песми „Кнез-Михаилова, речник САНУ”, песнички глас се пробија кроз дезоријентишућу збрку звукова, снажно узвикујући: „Утишај се, роде, изграђујем речник.” (Тешић 1983: 15) Најпре се сама песма конституише као простор који се отвара за догађај Христа у речи. Да би Христос уступио у реч-песму из које је градском вревом протеран, а песник га најпре треба препознати у дејству природе, те њу одредити као привилеговану позорницу доласка до смисла. До извора душе долази се превасходно доласком до извора тела, завичајне природе, и управо се ту у збир сабира Тешићева лирика.

У лирским записима постаје очигледна ауторска интенција ка симболичким представама поновног садејства бића и природе. Обновљено јединство лирског субјекта и природе могло би се представити сликом двеју водених капљица, чији се путеви укрштају, након чега се оне сливају у једну, тако да у том додиру нема ничег присилног нити угрожавајућег ни по једну ни по другу страну. Наведена илустрација се доводи у значењску везу са тешићевским сликама „сузног ока света”, „Сузе света” и „шумског ока”. Принцип круга, који се у Тешићевој поетици везује за природу, препознатљив је и у набројаним мотивима, који кружницу трансформишу и превреднују у представу ока: „Сузно око света тек понекад се огледне у малом љубичастом језеру људске душе...” (Тешић 2002: 32) Саживљени у „Сузи света”, природа и лирски субјект посматрају једно друго: лирски субјект посматра природу сузним оком света, оног света из кога је одбегао у потрази за „скрасиштем”; природа посматра лирског субјекта шумским оком, оком завичаја и његовог биља, благонаклоно и заштитнички.

2. СРПСТВО ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ФИТООПТИКУМА

Медитације у шумама завичаја изродиле су и оне сегменте лирских записа који се односе на општи значај историјског памћења једног народа. „Шта ли се све слегло у глухоту буковог памћења?” (Тешић 2002: 54), пита се лирски субјект евоцирајући минуле векове националне историје. Захваљујући својој дугочекности, дрвеће поникло на простору завичаја омогућило му је временску вишедимензионалност. Биље памти и чува сећања, али споља је угрожено забором и немаром: „[...] стара липа и надвисује околне ражњеве шљива трновача, које, окрњеног стубља, дотрајавају у лишају црвоточних стабала, пуним птичјих

дупаља и залама, дугих и дубоких.” (Тешић 2002: 83) Липа, митско дрво Словена⁶, и шљива, једна од првих асоцијација на Србију, постављене су заједно на позорницу завичаја као сведоци игре сећања и заборав. Крхко стабло шљиве, споља нагризено црвоточином, а изнутра шупље, упозорава лирског субјекта на опасност која прети споља, на могућност да се тај пронађени егзил заборави. У самој поезији пак Тешић одлази даље, те у песмама можемо читати начин на који песник продукује изгон у сећање као изгон у здравље.

То је у Тешићевом стихотворењу обликовано као слика сабирања бића са природом, као догађање сељења тела у чашку крина, које резултира једним новим виђењем – сагледавањем света очима бића. Ако пођемо од претпоставке да је продукт сада-постојања конструисано виђење света посредством вештачких оптичких инструмената и вештачког осветљења (културних, идеолошких и историјских матрица), онда мора бити да је преметање снажно повезано са идејом о виђењу у природној светлости, односно, још даље, о виђењу посредством из-себе-светлости, из душе. Такво премештање резултира новом спознајом, а када у обзир узмемо идеју на коју се ово истраживање фокусира – идеју српства – можемо пратити како се новим виђењем она постепено ослобађа националне семантике, како би се обликовала у идеју српства онакву каквом је лирско биће осећа⁷ – као негдашња невиност бивања у збиру бића са природом. Биће се сели у чашку крина, у загрљај мајке природе, што омогућава метафизичко искуство и епифанијски доживљај тренутка у којем Бог и човек опет постоје у садејству. Са химен-хума, на простору који евоцира невиност рајског стања, поновачиче у бићу ружа, која се у линеарности временско-историјског низања у њему крунила: „круни се у ме ружа божица.” (Тешић 1993: 7) Али, да идеја српства не може бити потпуно ослобођена од националности, да не може низање времена претворити одједном у *хуку ура* која све сажима у један откровењски тренутак, сведочи и ова, али и друге Тешићеве песме. Наиме, то биће које треба да светлошћу сагледа суштину у светлости рађа се из смрти, на шта и упућује семантички потенцијал земље онда када се она назове хумом. Из свете смрти, у којој се могу читати наслаге културолошког развоја идеје српства у косовском завету, опредељењу за Царство Божје, мора се изродити нови човек, нови Адам, те, напослетку и нови Адамов избор, при чему нам постаје јасно да и сама српска националност прераста у мит, онда када се као лајтнит упреда у плетиво Тешићевог митоманисања о поетској потрази за суштином.

Српство-васмир је себе можда први пут усредиштило у систему бивања, поставши у њему трансцендентални центар, онда када је мит о поновном Адамовом избору изградило на идеји о Лазаревом избору и продуковао митоманијски дискурс о опредељењу за свету смрт. Зато, у песмама о српској националној прошлости, Тешић још увек опстаје у домену немањихке традиције сједињености духовног и профаног⁸, док ће у песми „*Rosa canina*” тежити ослобођењу од сваке профанизације, показујући да је оно могуће само у доменима чисте флоралне природе. У песмама темељеним на фитомотивима можемо трагати за другим степеном грађења његовог поетског мита о смирају душе у сасвим

6 „Липа је свето дрво свих Словена, од којег су се правили старински идоли.” (Гајић 2011: 105)

7 Одлика Тешићеве поезије је да национално осећање бива испевано изнутрине лирског бића, те филтрирано индивидуално-поетским искуством (в. Јовић 1998: 99).

8 „У епохи хришћанске ренесансе, почевши од 13. века, која се временски подударала са успоном творевине Немањиха, Срби су доживели заиста велики духовни преображај: постали су, и у доњим друштвеним слојевима, народ преосетљив у својој побожности, који је неговао своју приврженост Немањихима као део своје свеукупне духовности.” (Самарџић 1989: 8)

светлосној идеји српства. Стога, ову песму сматрамо тачком у којој се линеарност укида, тиме што се премече у циркуларност⁹. Дакле, песничка идеја српства као сасвим сакралности покренута је у песмама које евоцирају конкретне историјске догађаје. Премда „искуство историје призвано је у стиховима Милосава Тешића не да би себе потврдило као историјско, већ да би се оваплотило унутар оног њиховог поетичког хоризонта у којем је време престало да тече” (Несторовић 2005: 15). Тиме је код Тешића српска национална историја значењска раван на којој се врши процес десемантизације. Ако за примером посегнемо у песми „Чокешина”, која самим насловом побуђује знање о косовском завету и упућује на дешавање смрти косовског јунака, Милоша Обилића, можемо пратити како песник гради нови мит у простору завичајне природе, где се ослобађа свих историјско-културолошки наслаганих значења: „и летећи поврх смиља значења се ратосиља.” (Тешић 1983: 35) Тако, Тешићев песнички процес најпре полази од историјско-културолошког садржаја, којег се потом ослобађа и отвара простор празног васкруга, како би га испунио садржајима новог мита, насталог онда када се сагледава очима биља – мита о уцеловљењу у Србији мириса и боја.

Такво ново успостављање круга иде у корак са Тешићевом фреквентном употребом симбола нуле, која и својим изгледом евоцира представе о циркуларно омеђеној празнини: „ти облик мој си – далек садржај ми.” (Тешић 2001: 109) У тој се испражњености отвара простор за сњевање новог садржаја, који би значио нови почетак човека, могућност за новог Адама и његов поновљени избор, или, стиховима речено: „шуми нула – а у нули аз.” (Тешић 1983: 49) Цитирани стих, међутим, претпоставља постојање садржаја нуле с обзиром на то да она шуми, те се питамо шта то нули омогућава да шуми, а да она истовремено остане нула? То може бити језик дискурса с ону страну, *звучи пошиснушој свети* (в. Јовановић 2018: 19). Тешићева нула шуми сасвим ослобођену природу која трага за својом речју, шуми потенцијалним новим почетком у Речи. Хришћанска суштина и спознаја Христа у Речи дешавају се откривањем рајског потенцијала природе у светлости. Наиме, у сваком се природном процесу и продукту чита догађање Христа: „С Христов-усне капне Слово/ у цветање маслачково.” (Тешић 1983: 88) Уосталом, једино то Слово јесте Спас (уп. Хамовић 1998: 227), једино оно може својим присуством у песми, и једино ту, бити последње уточиште у тренутачној бесловесности, бесмислености бивања. Тешић настоји да његови стихови одашиљу одсјај Слова као присуства, Христа као спаса, Песме као нетрулежне лепоте, а сви ти трансцендентални импулси сјединили су се у свакој ружи Тешићеве поезије и свакој гљиви његових лирских записа.

3. ПОТРЕБА ЗА СРПСТВОМ-СКРАСИШТЕМ

У распону и расцепу између земаљских и небеских токова, у том бурном склопу узајамно допуњујућем и разарајућем, непрестано бубри и нараста, сплашњава и коначно се строши човеков нагон да некамо одбегне од суровог и бездушног света и скраси се – ако скрасишта игде има – у каквом топлијем и влажнијем и безбеднијем скровишту. (Тешић 2002: 52)

9 „Укидањем времена оглашен је повратак у доживљај Космоса својствен миту, унутар којег извесни догађаји постоје као непроменљиви упркос измени временске перспективе из које се према њима управља поглед. Унутар њихове постојаности развија се слика која, и у тренутку када се услед непредвидивости у иманенцији постојања распадне на делове међу којима се многи неповратно губе, успева да опстане снагом свога метафизичког налога по којем и њен најмањи део чува есенцијално одређење целине.” (Несторовић 2005: 15–16)

Скрасиште је, како је наговештено у наведеном одломку, то посебно место у оквиру којег лирски субјект сагледава могућност сопственог бивствовања расте-рећеног аутоматизма. Придеви „топлије”, „влажније” и „безбедније” употребље-ни за ближе одређивање својстава жељеног скрасишта остварују и индиректну, али веома значајну повезаност са насловом дела – „Са станишта брезових де-дова”. Брезови дедови су само једна од бројних врста гљива које се појављују у Тешићевим лирским записима. Узимајући у обзир чињеницу да различите биљ-не врсте неретко налазе своја места у поетском ткиву Тешићевог стваралаштва, намеће се питање због чега су гљиве својим изразитим учешћем у лирским за-писима потиснуле биље? Ишчитавање одговора потпомогнуто је идеом српства као завичаја који, како лирског субјекта тако и читав народ, позива на повратак. Форма у којој се гљиве често појављују у природи, а која би подразумевала ста-бљику над којом се, попут крова, шири шешир, показује се као инспиративна и симболичка за илустровање замисли о завичајном очувању српства (национал-ног идентитета, села, природе, језика, писма, историје). Српство је, посредством пејзажа западне Србије, исечака сећања, кадрова у текстуалном облику, предста-вљено као аура која обасјава и испуњава простор завичаја. Узевши заједно и фи-зички и духовни карактер завичаја, као инстанце која штити, брани и омогућава суштинско бивствовање, амблем гљиве¹⁰ појављује се као одговарајући. Сва је прилика да гљиве необичног назива, брезови дедови, нису случајно пронашле своје место у наслову лирских записа. Чак и то име носилац је извесног зави-чајног потенцијала, у томе „брезови дедови” чува се специфична семантика која асоцира на мушку линију предака. Од читавог простора коме су лирски записи посвећени, лирски субјект је најприсније повезан управо са локалитетом на коме живе брезови дедови.

У огледалу људског бића та несвесна побуда језеро је по којем се љуљају и сударају, у валовима, пуне жеље и магловите одбегличке идеје. Оне се одшкрину и помало раз-бистре тек кроз прорезе илузија од чистих мисли, које се – о неутехо! – копрцају у чврсто сплетеним животним мрежама и јежуре по леденим каменоломима свемира из којих бије зебња. (Тешић 2002: 52–53)

Док из ледених каменолома свемира бије егзистенцијална зебња, скрасишта пулсирају животом поново пронађене природе, гостољубиво примајући у своје кутке све који су од ње одбегли, а сада уз покајање траже пут за повратак у за-вичај: место које ће путнику над главу ставити метафизички кров (или шешир). Србија посматрана и сагледана као завичај уцеловљује се у лирским записима Милосава Тешића у засебан свет, (микро)универзум у коме лирски субјект успе-ва да оствари аутентичан облик свог бивствовања, поводом чега победоносно закључује: „Нису ли то пламена знамења као остаци успомена на човеков рајски живот – чудом сачуваних?” (Тешић 2002: 26) А на који начин Тешић успоставља пламтање знамења у својој поезији, можемо видети анализом поетски обликова-ног света биља.

Најпре, у песми „Ружа Будима” рефренска појава руже одаје утисак прису-ства онога који је помоћник бићу да се поново уцелови, избави из растрз-стања. У том контексту видимо како из песме, а посредством симболике руже, исијава појава Христа. Ту се сасвим универзално значење руже као Христа, опет, сужава

10 „Заправо, свет гљива у Тешића јесте амблем, више од симбола, који на метонимијски начин ука-зује на другу, концептуалну, стварност. Дубока стрепња и неспокој умрежили су се у ову де-скриптивну нарацију, и у разборито каденцираном ритму умећу се у дивљење лепоти боја.” (Стипчевић 2003: 91)

присвојном атрибуцијом, јер то није само свака ружа, то је ружа Будима, при чему други члан синтагме „можемо везати са Тешићевим тематским кругом о великој српској сеоби широм панонске земље, у чије је окружење смештена помента песма” али „име овог града Тешић престаје да употребљава као историјску или географску одредницу, већ Будим поприма улогу нарочитог песничког симбола” (Хамовић 1998: 221). Дакле, територијалним сужавањем не долази до јењавања њене макросимболике на рачун ширења националне семантике. За Тешића је битно нагласити да је христологијски потенцијал саронске руже из „Песме над песмама” присутан и у свакој ружи типично српске природе, јер само када се тако читаоцу завичајно приближи, он ће моћи надаље отворити чула за Његов шум у природи, Његово постојање у Речи и када речју није присутан. Када ружа постаје будимска, а и даље подразумева у себи све у њој присутно трансцендентално догађање, онда идеја изворности у Христу постаје бићу ближа. Зато, завичајна српска природа у песнику побуђује мисао о поновном утемељењу у трансценденцији, *постјељи шумној*. Када песник открије шум у завичају, тада може својим сународницима о њему да проговори; „Градино родна чујеш ли жамор / постеле шумне.” (Тешић 2001: 115)

У Тешићевој поезији статус небеског биља заузеће и шљива, и то не само свака шљива већ и шљива српска. Певање о шљиви, која је детерминисана још у песми „Благо божије” као *воћка небеска и ђурџурна божиња*, може бити одговор на рефренски вапај „што се не пропоје благо божије” (Тешић 1983: 156)¹¹. Ако узмемо у обзир да спас од пропадљивости и коначности песник назире у сјакању шљиве и кандила, онда постаје очигледно како у његовом фито-пантеону ова воћка заузима привилеговано место, садржећи двоструку могућност означавања – божанско и национално, или пак сагледавање божанског посредством национално-културолошких симбола. Стога, слутимо у Тешићевој поезији и идеју о усредиштењу у националном, али само онда када је национални мит темељен на сјају фито-мотива, који осветљавају пут ка трансценденцији.

Када говоримо о вези божанског и биљног, наш асоцијативни процес обузима мисао о јабуци и греху, те можемо у Тешићевој поезији слутити и дихотомију јабуке и шљиве. Из тога следи можда кључно питање: ако нас је мирис јабуке изгнао из раја, да ли ће нас мирисање шљиве, као ознака поновног везивања за духовни потенцијал српства, вратити у рајско стање? Иако читав флорални микрокосмос пулсира потврдношћу, у анализи песме „Шљива српска” пратићемо шта се раскрива онда када се мит о утемељењу у божанском смести у овде-и-сада егзистирање из којег је Бог изгнан.

Наиме, шта се заиста добија песмом о шљиви српској, шта је резултат сужавања трансценденталности зарад могућности њенога дотицаја? Да ли се наш оптикум у кретању од саронске преко руже будимске све до шљиве српске свео на канонизовани паноптикон, у којем је слобода-у-српству само варка слободе? Да је лирски субјекат тога свестан сведочи песма која је сва дата у топосима

11 Поводом тога, ваља истаћи да се у овој песми детерминише појава шума, оног који је смештен у неку унутарност: „Изнутра шуми предео фреска” (Тешић 1983: 156), а онај који може да чује шум, једино је песник, што сведочи о изоштрениости његових чула (уп. Јовановић 2018: 66), и још даље, о осетљивости његова бића на одблеске оностраниности у процесу песничке епифаније. У контексту епифанијског тренутка фокус је на одређеном физичком опажању „чиме одређена материјална посебност добија значење које је превазилази” (Јовановић 2018: 76). Зато сјакање није било каква светлост, шум није било какав звук, а шљива није само воћка, и још даље, она није само сакрална већ је и српска, и још дубље, она није само српска већ је и синтетична представа сједињености духовног и националног.

измештања, „Шљива српска”. Питање је само да ли прихвата? Потребa за покретом, одвајањем од традиционалног амбијента завичајне куће, која у свести о *мушљагу стварности мучне* више не може опстати као сигурност, подстакнута је спознајом да стварност прети иза сваке идеје о рајском спасењу. Сусретом са стварношћу лирски субјекат нас ослобађа од наивне свести повратка у јединство, јер је трансцендентални центар мртав, а Бог само троп. Управо ту тропизацијом постаје обухваћен и дискурс српства као духовног и националног ентитета. Дакле, са смрћу Бога почиње да се распршава и сапуница завичајног мехура, па лековитост биља више не ствара имунитет, микро-фито-космос више не може бити одбрана од пропадања. У таквој реалности, шљива, семантичко-симболичка представа српства, отвара позорницу за идеју о немогућности себе као пута ка рајском утемељењу, јер се раствара у трулежи пропадања онда када се на границама текста песме идеја новог логоцентризма распадне у једном постмодернистичком виђењу поводом којег свако свођење на Једност транспозира простор слободе у ограничавајући паноптикон. У реалности, која се пробија из утопијског конституисања новог мита о сигурности, шљива се не може одржати у својој рајској плодности, и она постаје склона пропадању те од њеног мирисно-трансценденталног потенцијала¹² не опстаје ништа до екстрата њеног – мириса брље насталог кварењем/смрћу. Све то наговештава један скривени процес отрежњења од утопизације у свести лирског субјекта, који је пошао од опијености трансценденцијом, онда када је тежио да тело пресели у чашку крина, а завршио у чашкама трезноће. Међутим, нову реалност испражњености и континуитета ка смрти и труљењу, биће не жели да прихвати, те у финалном вапају „капни ми, тропно, трудна од зрења, / попут доброте којом се прашта” (Тешић 2001: 90) осећамо опстајање молитве за рајским осмишљавањем егзистенције. Зато песник и тежи да се гомилањем атрибутивно-божанских детерминатора при дескрипцији шљиве супротстави процесу умножавања смрти, да тако опстане у замишљаном концентричном ширењу васкруга и у њему садржаног васмира, иако свестан да „шљивов је видик разгранат, широк, али и ломан – готов да кљокне” (Тешић 2001: 90). Када у свести о неостваривости трансценденције душа песника и даље жели да у њој опстане, онда се шљива, завичај, српство, рај читају само као дискурс о имагинираном егзилу. Биће шљиву смешта у себе, те из себе у песму, јер је у њој изнашао последње скрасиште духовности српства од пропадања: „Испразност и обезбоженост 20. века захтева управо овакве стихове – стихове вере и наде у спасење и плодност као једину могућност одржања света.” (Шеатовић-Димитријевић 2005: 51) Међутим, ако се то исто српство може упостојити сада само као егзил-у-себи, да ли онда српство Србије заиста постоји? Онда, ако је српство измештено из територијалне спољашности у домене иминације о унутарности, о души, постоји ли сама Србија темељена на идеји српства? Закључујемо, реч Србија код Тешића постоји једино као вапајућа молитва о опстанку српства онда када глобалистичким процесима нестају одлике сваке посебности и јединствености. Када је Бог постао троп, а српство мит, Србија је постала само примамљиви садржај континуираног поетског измаштавања о шљиви неудибривој.

12 „Ако човек, одвојен од аутентичне природе, успе да макар накратко дозове у свест мирис појединих биљака, а мени се то понекад дешава, онда се он нађе у сфери езотерије, у лелујавај оазиса лепог сна, који се високо издиже изнад животних трвења, изнад талого свакодневице.” (Тешић према Јовановић 2018: 163)

Извори

Тешић 1993: М. Тешић, *Благо божије*, Београд: Време.

Тешић 2001: М. Тешић, *У крсту земље*, Бања Лука: Глас српски.

Тешић 2002: М. Тешић, *Са станишта брезових дедова*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“.

Литература

Гајић 2011: Н. Гајић, *Словенска митологија*, Београд: Лагуна.

Детелић 1992: М. Детелић, *Митски простор и епика*, Београд: Ауторска издавачка задруга „Досије“.

Јовановић 2018: А. Јовановић, *Стих и памћење. О поезији и поезици Милосава Тешића*, Београд: Службени гласник.

Јовановић, Тешић 2018: А. Јовановић, М. Тешић, Утисци и слике са границе нестајања / Певање као израз потребе за обожењем простора (интервјуи А. Јовановића са М. Тешићем), у: *Стих и памћење. О поезији и поезици Милосава Тешића*, Београд: Службени гласник, 157–206.

Јовић 1998: Б. Јовић, Претресање куће, у: А. Јовановић, Д. Хамовић (ред.), *Милосав Тешић, песник*, Краљево: Библиотека Стефан Првовенчани, 95–107.

Караџић 1852: В. Караџић, *Српски рјечник*, Беч: Штампарија Јерменскога намастира.

Несторовић 2005: З. Несторовић, Барокни дух у песништву Милосава Тешића, у: Н. Мирков (ред.), *Поезија Милосава Тешића*, Београд: Задужбина Десанка Максимовић: Београд, 15–23.

Самарџић 1989: Р. Самарџић, *Идеје за српску историју*, Београд: Југославијапублик.

Стипчевић 2003: Н. Стипчевић, *Повраћац у постојбину „Ако скрасишћа изде има“*, Краљево: Повеља, 1, 89–93.

Стојановић Пантовић 2005: Б. Стојановић Пантовић, Милосав Тешић као тумач српске поезије, у: Н. Мирков (ред.), *Поезија Милосава Тешића*, Београд: Задужбина Десанка Максимовић, 71–78.

Ђосић Вукић 2005: А. Ђосић Вукић, *Са станишта брезових дедова* Милосава Тешића, у: Н. Мирков (ред.), *Поезија Милосава Тешића*: зборник радова, Београд: Задужбина „Десанка Максимовић“, 81–93.

Хамовић 1998: Д. Хамовић, Белешке о четири дуге песме Милосава Тешића, у: А. Јовановић, Д. Хамовић (ред.), *Милосав Тешић, песник*, Краљево: Библиотека Стефан Првовенчани, 217–231.

Хамовић 2003: Д. Хамовић, Светла фарба царује, Београд: Књижевни магазин, 21, Београд, 28–29.

Џејмсон 2021: F. Džejmson, Postmodernizam ili kulturna logika kasnog kapitalizma, у: Jelena Đorđević (red.), *Studije kulture*, Београд: Службени гласник, 489–528.

Шеатовић-Димитријевић 2005: С. Шеатовић-Димитријевић, Гласови времена. Митско и хришћанско у поезији Милосава Тешића, у: Н. Мирков (ред.), *Поезија Милосава Тешића*, Београд: Задужбина Десанка Максимовић, 43–54.

MYTH(OMANIA) OF SERBIANISM AS (INTERNAL) EXILE IN MILOSAV TEŠIĆ'S POETRY AND LYRIC WRITINGS

Summary

The focus of this research will primarily be directed towards a poststructuralist perspective while analyzing Tešić's poetics and lyric writings. Namely, the ideas of reconstructing national identity, of returning to one's hometown and becoming whole-again in this pastoral setting, are scattered explicitly, almost chorally, throughout Tešić's poetic opus and represent an impulse for discovering places which testify about a(n) (im) possible restoration of initial totality. This dichotomy – city-countryside, good-bad – marks a starting point for reexamining whether binaries can survive in the context of polymorph, posthumanist literary environment. Tešić built a cosmogonic representation of his hometown as a panopticon, Serbianism as exile, which, as we will show in the paper, also functions as a border which does not allow one's perspective to stray towards a non-logocentric thought system. Such Tešićian poetic space is filled with flora, from which we can further extricate elements often associated with Serbian branding (plums, for instance). In this paper, we will address the question of whether such instances form a peculiar type of hometown-as-exile, removed from urban tissue, which circumvents being here-and-now, as well as whether this exile forms a myth of the second Adam's choice, which would further signify the return to the pre-Fall state of being.

Keywords: Serbia, Milosav Tešić, Serbia, exile, homeland, national identity, plum, dichotomy

Jovana S. Anđelković
Milica B. Mojsilović